

УДК 336.647/648

Ярош Ю.О.
*аспірант кафедри економіки та оцінки майна підприємств
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

CONCEPTUAL MODEL OF FINANCIAL MONITORING ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано термін «моніторинг фінансів» та запропоновано своє теоретично обґрунтоване його визначення. Висвітлено функції моніторингу фінансів підприємств з урахуванням поглядів управління та самого підприємства. Виділено принципи моніторингу фінансів підприємств для функціонування системи моніторингу. Основну увагу приділено напрямкам проведення моніторингу фінансів. Виділено ключові завдання та цілі моніторингу фінансового стану, грошових коштів та фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: моніторинг, моніторинг фінансів, моніторинг грошових коштів, фінансово-економічна безпека, фінансовий стан.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы существующие понятия термина «мониторинг финансов» и предложено свое теоретически обоснованное его значение. Отражены функции мониторинга финансов предприятий с учетом точек зрения управления и самого предприятия. Выделены принципы мониторинга финансов предприятий, которые обеспечивают функционирование системы мониторинга. Основное внимание уделено направлениям проведения мониторинга финансов. Выделены ключевые задачи и цели мониторинга финансового состояния, денежных средств и финансово-экономической безопасности.

Ключевые слова: мониторинг, мониторинг финансов, мониторинг денежных средств, финансово-экономическая безопасность, финансовое состояние.

ANNOTATION

The article contains an analysis of the existing concept of the term «monitoring of finance» and suggests a theoretically valid meaning of the term. Reflected the functions of monitoring the finance of enterprises taking into account the point of view of management and the enterprise itself. Also highlighted the principles of finance monitoring companies that provide the functioning of the monitoring system. The main focus is on financial monitoring. Highlighted key goals and objectives of monitoring the financial condition, cash flows and financial – economic security.

Keywords: monitoring, monitoring of finances, monitoring of monetary funds, financial and economic security, financial condition.

Постановка проблеми. Процеси трансформації економічної системи України до європейського простору зумовлюють важкість її поведінки, що створює невизначеність майбутнього стану ринкової середовища для окремо обраного підприємства. Для кожного підприємства є важливим обрання системи управління, які забезпечують стабільність його функціонування в мінливих економічних умовах. Вони повинні пристосовуватися до економічного, фінансового, соціального та політичного середовища для успішної адаптації фінансово-господарської діяльності підприємства, забезпечувати економічну безпеку інвестиційної діяльності і стратегію поступального розвитку [1, с. 93; 2, с. 87].

Механізм моніторингу дає змогу аналізувати, корегувати, відстежувати і контролювати ключові параметри, усувати негативний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів [1, с. 93]. Світова практика доводить, що без широкого застосування різних елементів моніторингу протікання різноманітних циклів розвитку неможливо досягти намічених результатів. Саме постійне спостереження за процесом надає можливість своєчасно оцінити причини, які призвели до фінансово-економічної кризи на підприємстві, та прийняти запобіжні заходи.

Необхідність створення на сучасних підприємствах моніторингу фінансів пояснюється зростанням нестабільності зовнішнього середовища; необхідністю систематичного відстеження змін, що відбуваються на підприємстві; ускладненням систем управління фінансами на підприємстві, що потребує чіткої координації всередині системи управління; необхідністю побудови спеціального механізму інформаційного забезпечення управління [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання моніторингу фінансів підприємств розглядали вітчизняні та закордонні науковці, зокрема: Минцберг Г. [3], Задоя А.О. [4], Внукова Н.В., Галіцин В.К., Суслов О.П., Самченко Н.К. [5], Синюгіна Н.В. [11], Бланк І.О. [12], Сидоренко-Мельник Г.М. [13] тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно вдосконалити дефініцію «моніторинг фінансів», функції та принципи, що сприяють покращенню проведення моніторингу фінансів підприємства. Дістали подальшого розвитку основні напрями моніторингу фінансів підприємств для впорядкування дій із проведення моніторингу.

Мета статті полягає у дослідженні генезису та дефініції моніторингу фінансів на сучасному етапі розвитку країни, доцільності здійснення теоретичного обґрунтування застосування моніторингу фінансів на підприємстві, наведенні функцій та принципів моніторингу фінансів для усунення проблем неефективного використання фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий стан підприємства та оптимізація ресурсів є одними з головних умов успішного розвитку підприємства. Управління фінансовими процесами здійснює безпосередній вплив на виробництво суспільного сукупного продук-

ту, за рахунок якого задовольняються потреби суспільства [4, с. 59]. Ефективне використання фінансових ресурсів забезпечує фінансову стійкість та підвищення платоспроможності підприємства, яка вказує на здатність підприємства виконувати свої фінансові обов'язки, які виникають у період комерційних, кредитних, інвестиційних та інших операцій, які пов'язані з грошовими ресурсами.

Протягом останніх років учені і практики у сфері фінансів досить часто використовують термін «моніторинг», але кожен із них має своє бачення стосовно його сутності та функціональної спрямованості. Подібна увага до моніторингу цілком виправдана, оскільки він виступає для підприємства в ролі своєрідного центрального блоку спостереження на відміну від систем обліку і планування.

Залежно від завдань, що вирішуються у тій чи іншій галузі знання, вчені виділяють різні риси моніторингу, трактуючи його як спостереження, оцінювання, прогнозування стану якогось явища або процесу для попередження небажаних змін в обстановці [5; 6], неперервний контроль [5; 7], попередження небажаної критичної маси явищ, що негативно впливають на природне середовище [5; 8], систему заходів, що дає змогу безперервно стежити за станом певного об'єкта, реєструвати його найважливіші характеристики, оцінювати їх, оперативне виявлення результатів впливу на об'єкт різних процесів і факторів [5; 9].

Поняття «фінансовий моніторинг» наприкінці ХХ ст. використовували як «визначення деяких систематизованих, регулярних спостережень і заснованих на них діях у галузі фінансів, поза залежністю від специфіки предмета їхньої спрямованості» [10, с. 44]. У другій половині 1990-х років поняття почали використовувати як спеціальний термін, який належить до сфери процедур банкрутства та антимонопольних розслідувань.

Більш широке розуміння сутності моніторингу фінансів підприємств полягає у системному безперервному спостереженні, аналізі і прогнозуванні показників фінансового стану підприємства, який сформовано на макро- або мікроекономічному рівні, для забезпечення ухвалення тактичних і стратегічних управлінських рішень, а також оцінювання їх ефективності [1, с. 95].

Синюгіна Н.В. вважає, що розкриття змісту моніторингу у відносинах суб'єкта господарювання – це складний багатоступінчатий процес із приводу врахування змін у розвитку відносин досліджуваного суб'єкта господарювання протягом часу, який здійснюється відповідно до основних складових частин моніторингу та згідно з показниками, які визначають доцільність розкриття тих чи інших відносин (як із погляду внутрішнього, так і з погляду зовнішнього середовища суб'єкта господарювання). Метою є розвиток відносин, що розглядаються, для за-

безпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання [11, с. 38].

Бланк І.О. визначає основною метою моніторингу фінансів підприємства виявлення відхилень фактичних результатів від плану; виявлення причин, які спричинили відхилення, і розроблення рішень для його усунення для стабілізації та підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства [12].

Сидоренко-Мельник Г.М. трактує моніторинг фінансів, як систему, яка дає змогу якісно оцінити об'єктивні можливості підприємства, підвищити ефективність діяльності підприємства, управляти величиною і структурою капіталу, фінансовими ресурсами і конкурентними перевагами суб'єкта господарювання, забезпечити тим самим його фінансову стабільність [13, с. 373].

Узагальнюючи наявні погляди стосовно визначення головної цілі, яку ставить перед собою моніторинг фінансів, можна зробити висновок, що вона полягає у формуванні та прийнятті управлінських рішень на основі попереднього спостереження та оцінки ситуації для забезпечення майбутньої ефективності діяльності підприємства та отримання бажаного фінансового результату.

Одним з основних завдань моніторингу фінансів є надання вичерпної інформації управлінському складу стосовно фінансового стану та показників підприємства. Проте основне завдання – це координація фінансової діяльності і прийняття рішень, які спрямовані на досягнення результату й ефективного використання фінансових ресурсів. Аналіз бачення функцій управління провідними вітчизняними вченими дає змогу визначити місце і роль моніторингу фінансів у теорії і практиці сучасного менеджменту.

Функції моніторингу фінансів визначаються поставленими перед підприємством цілями та включають ті види управлінської діяльності, що забезпечують досягнення цих цілей. Перелік функцій може збільшуватися від основних чотирьох, таких як організація, планування, контроль, аналіз, до десяти і більше. Деякі автори до функцій моніторингу фінансів відносять: планування, управління, контроль, інформування. Натомість інші відокремлюють такі функції, як планування, управління, контроль, інформування; координація планів і діяльності, стратегічне й оперативне планування, контроль, ревізія, внутрішній аудит, методологічне забезпечення і внутрішній консалтинг, формування інформаційних каналів та інформаційне забезпечення підприємства.

Зокрема, Ситник Г. до функцій моніторингу фінансів підприємства відносить: спостереження, вимірювання ступеня відхилення результатів, ідентифікацію стратегічного вектору, діагностику, виявлення причин відхилень, перевірку відповідності, коригування [14; 15].

Нині існує підхід до виділення чотирьох функцій моніторингу фінансів, а саме: планування, інформаційне забезпечення, контроль,

управління. На основі аналізу наявних концепцій розвитку моніторингу фінансів можна говорити про розмежування функціонального призначення залежно від цільового або управлінського спрямування. На нашу думку, доцільно відокремити його функції, які формують цілі та завдання моніторингу фінансів фінансово-господарської діяльності (рис. 1):

1) аналітичне функціонування підприємства, що передбачає аналіз фінансового процесу на підприємстві та виявлення причинно-наслідкових зв'язків між умовами і результатами;

2) діагностика функціонування підприємства, що передбачає комплексне вивчення якості розподілу та використання фінансів підприємства, а також рівень професійної компетентності співробітників;

3) оцінка ефективності розподілу фінансових ресурсів керівництвом підприємства та виявлення резервів розвитку і втрачених можливостей;

4) функція коригування, яка передбачає дидактичну корекцію процесу розподілу фінансів;

5) функція орієнтування спрямована на вирішення мети і завдань фінансової діяльності підприємства, зазначених у бізнес-планах, а також на виявлення та усунення негативних рис, факторів, явищ тощо;

6) функція інформування передбачає створення вірогідного масиву інформації, яка дає можливість з'ясувати результативність розподілу фінансів, отримати відомості про стан об'єкту і забезпечити зворотній зв'язок із даними про позитивні результати моніторингу;

7) функція управління, яка здійснює вплив на мету, зміст і методи фінансової діяльності;

8) функція контролінгу, яка забезпечує контроль усіх етапів фінансового процесу на підприємстві згідно з планом;

9) педагогічна функція передбачає створення цілісності процесу навчання та розвитку професіоналізму персоналу.

Центральною функцією моніторингу фінансів є систематичне спостереження за координацією різних функціональних фінансових підсистем, що діють на підприємстві, зокрема

Рис. 1. Основні функції моніторингу фінансів щодо управління та цільового спрямування

всіх ланок управління, що зумовлено поділом системи управління на складники: організацію, систему планування та контролю, інформаційну систему, систему управління персоналом, систему стратегічного управління.

На нашу думку, ключовою проблемою не-ефективного функціонування системи моніторингу фінансів підприємства є неправильне розуміння завдань моніторингу фінансів. Саме тому для уникнення небажаних ситуацій необхідно сформулювати принципи моніторингу фінансів, які допоможуть зосередити увагу менеджменту на досягненні поставленої мети та бажаного результату.

Не існує однозначного погляду стосовно набору принципів моніторингу фінансів, тому для кожного підприємства вони є специфічними. Галіцин В.К. виділяє такі принципи, які базуються на інформаційному забезпеченні управлінського складу підприємства: якісне інформаційне забезпечення; обґрунтування складу, структури, технічні, програмні та техноло-

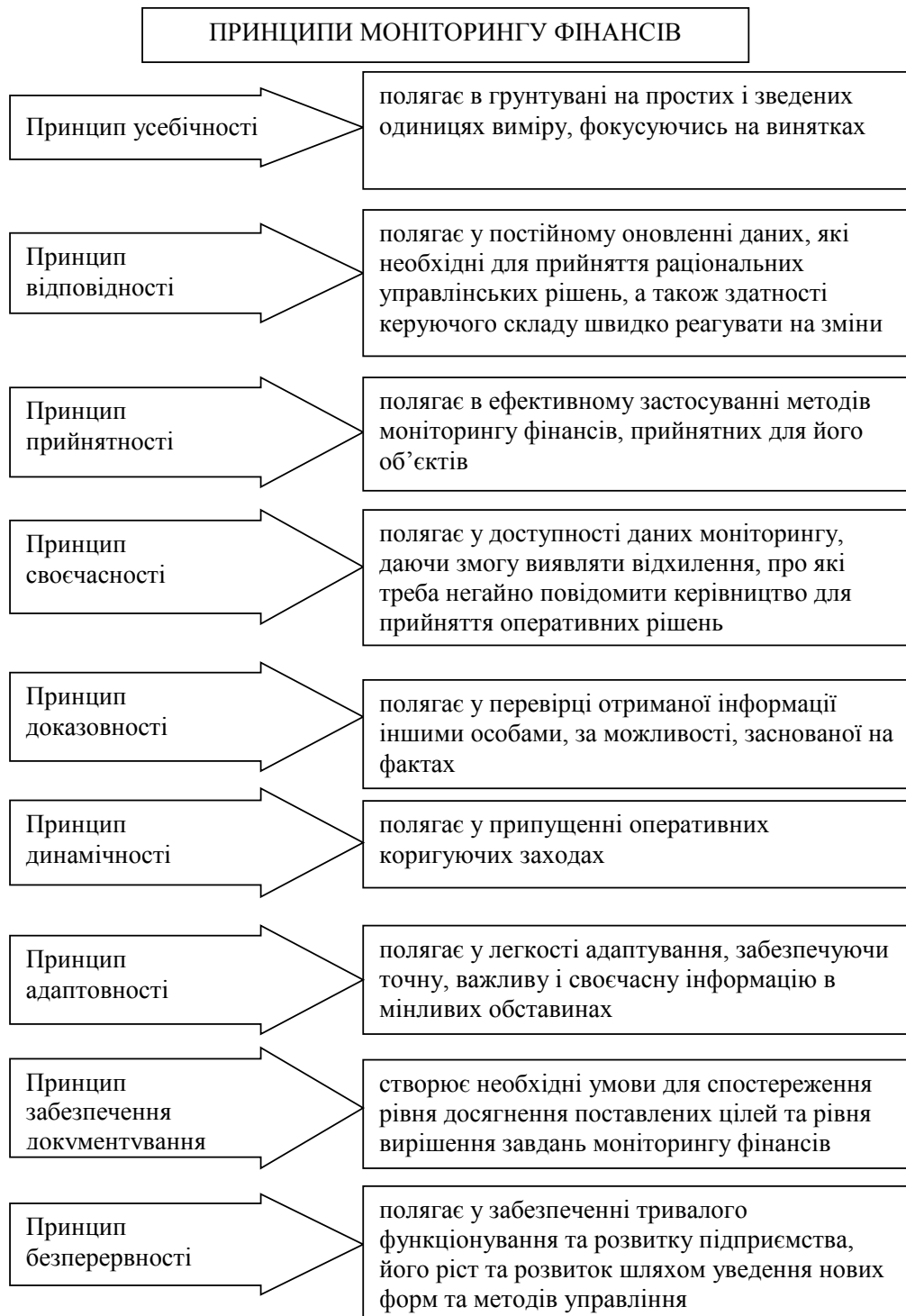

Рис. 2. Принципи моніторингу фінансів підприємства

гічні ресурси, які сприяють функціонуванню об'єкта; розроблення комплексу інформаційних моделей, які охоплюють проблеми передачі, обробки, збереження і відображення інформації; чітке визначення вимог до системи моніторингу фінансів підприємства [16].

Клюско Л.А. виділяє принципи такі, як [17]: принцип актуалізації та наукового обґрунтування методик; принцип моніторингу стійкості; принцип неперервності проведення моніторингу, тобто збір інформації; принцип порівнянності вихідних даних і результативних показників моніторингу; принцип доступності висновків і результатів моніторингу.

Даний підхід, на нашу думку, є цілком виправданим, адже для результативної роботи системи моніторингу фінансів управлінці мають

володіти інформацією повною мірою, що дасть змогу змінювати стратегію підприємства відповідно до тенденцій зовнішнього і внутрішнього середовища, оскільки вчасна поінформованість є запорукою захисту від потенційних ризиків та використання наявних можливостей.

Своєю чергою, Молодженя М.С. [18, с. 87] визначає, що ключовими принципами моніторингу фінансів мають бути: результативність у досягненні цілей; оцінка відповідності результатів; розрахунок нормативних та планових значень результативності; визначення пріоритету послідовності управління результативністю; орієнтація на майбутнє; своєчасність.

У даному разі дослідники лаконічно представили принципи моніторингу фінансів, але природа моніторингу багатогранна, тому їх

Таблиця 1

Ключові завдання та цілі моніторингу фінансового стану, грошових коштів та фінансово-економічної безпеки

Зміст завдання моніторингу фінансів	Цілі моніторингу фінансів
Моніторинг фінансового стану	
<ul style="list-style-type: none"> – оцінка майнового стану та забезпечення підприємства власними оборотними коштами; – оцінка рентабельності підприємства та пошук резервів її підвищення; – оцінка стану підприємства на фінансовому ринку; – оцінка конкурентоспроможності підприємства; – оцінка стану і динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства; – оцінка ділової активності та капіталу підприємства 	<ul style="list-style-type: none"> Пошук резервів підвищення рентабельності виробництва Забезпечення ефективного використання ресурсів
Моніторинг грошових коштів	
<ul style="list-style-type: none"> – перевірка збереження грошових коштів у касі, на поточних банківських рахунках; – перевірка цільового використання грошових коштів; – перевірка правильності стану господарських операцій стосовно руху грошових коштів; – перевірка своєчасності заліку грошових коштів на поточних банківських рахунках; – перевірка своєчасності оприбуткування грошових коштів до каси; – перевірка своєчасності повернення грошових коштів підзвітними особами; – перевірка своєчасності перерахування коштів для погашення заборгованості за податками та іншими розрахунками; – перевірка повноти надходжень грошових коштів від реалізації продукції/послуг та інших дебіторів; – проведення інвентаризації каси (за наявності); – перевірка документів на придбання товарно-матеріальних цінностей; – перевірка сплати грошових коштів за отримані товари/послуги від кредиторів; – перевірка правильності нарахування та сплати дивідендів 	<ul style="list-style-type: none"> Зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільності роботи підприємства Здійснення антикризової політики Запобігання довгостроковій дебіторській та кредиторській заборгованості
Моніторинг фінансово-економічної безпеки	
<ul style="list-style-type: none"> – перевірка фінансової безпеки; – перевірка кадрів під час прийняття на роботу; – перевірка технологічної безпеки; – відповідність правовим нормам/стандартам; – захист інформації; – перевірка екологічної безпеки; – забезпечення силової безпеки; – перевірка займаного сегменту ринку; – перевірка та захист інтерфейсу; – відповідність статутних документів діючому законодавству; – укладення договорів з охоронними структурами; – наявність завірених копій статутних документів, які зберігаються за межами підприємства; – налагодження зв'язків із судовими органами, ЗМІ; – підготовка управлінського складу до захисту від рейдерства; – проведення діагностики підприємства з виявлення можливого рейдерства; – ведення ефективного корпоративного управління; – захист інсайдерської інформації; – надійне збереження печатки підприємства; – обмеження права підпису 	<ul style="list-style-type: none"> Досягнення максимальної стабільності функціонування незалежно від факторів Забезпечення технологічної незалежності підприємства та ефективності організаційної структури

недостатньо для розкриття його змісту. Здійснивши аналіз поглядів науковців стосовно основних принципів моніторингу фінансів, ми можемо зробити висновок, що результати системи моніторингу фінансів підприємств повинні бути чіткими та вагомими, а їх кількість обмежена до основних, що дасть змогу управлінням їх уміло застосовувати, тому функціонування системи моніторингу фінансів підприємства відбувається за рахунок дотримання таких принципів (рис. 2).

Моніторинг фінансів відіграє одну з ключових ролей у системі управління фінансами підприємства. Виділяють моніторинг фінансового стану, моніторинг грошових коштів та моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємства. Їх функції на підприємстві тісно переплітаються, але існують певні особливості у проведенні всіх перерахованих вище видів моніторингу.

Діяльність моніторингу фінансового стану в управлінні розвитком спрямована на: визначення всієї сукупності показників відповідно до визначених цілей; порівняння планових і нормативних показників із фактичними показниками, результатів, що контролюються, та витрат для виявлення причин і наслідків відхилень; мотивацію та створення систем інформації для прийняття управлінських рішень.

Натомість моніторинг грошових коштів здійснює свою діяльність на вирішення проблем сьогодення. На підприємстві повинні вести строгий облік розрахунків із підприємствами та організаціями, здійснювати контроль над наявністю та використанням грошових коштів на поточних рахунках чи в касі.

Моніторинг грошових коштів – це система всебічного підходу до всіх грошових коштів підприємства для забезпечення його платоспроможності.

Сутність моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства полягає в забезпеченні поступового економічного розвитку для виробництва необхідних благ і послуг, які задовольняють потреби підприємства і громадські потреби. Моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємства проявляється в забезпеченні його стабільної діяльності [19, с. 177].

Визначення завдань, які вирішує моніторинг фінансового стану, грошових коштів та фінансово-економічної безпеки, у ході реалізації стратегій має вагоме значення. Вони можуть змінюватися залежно від параметрів підприємства, але відповідно до сфери виконання провідних фахівців із теорії управління відокремлюють таку низку завдань (табл. 1).

Висновки. На нашу думку, моніторинг фінансів – це багатфункціональний складник управління підприємством, що реалізується на рівні визначення фінансового стану, відстеження потоку грошових коштів, а також на рівні фінансово-економічної безпеки та здійснює інформаційну підтримку керівництва, забезпечує

постійну координацію, управлінський облік, планування, контроль управлінських рішень, які базуються на результатах оцінки та аналізі підконтрольних показників.

Оскільки концепція моніторингу фінансів сформувалася в межах системи управління фінансами підприємства, сьогодні ведеться гостра полеміка стосовно визначення його сутності, цілей, завдань, функцій, принципів та інструментів. Натомість здійснений аналіз концепцій щодо моніторингу фінансів підприємства та синтез напрацювань відомих практиків дав змогу пропонувати вдосконалення теоретичних основ моніторингу фінансів і розглядати його як складову частину управління, що змістовно наповнюється відповідними методами, інструментами та забезпеченням.

Своєю чергою, налаштування наявних систем управління фінансами підприємства на впровадження моніторингу фінансів першочергово повинно здійснюватися шляхом часткового впровадження означених основних функцій. Запровадження системи моніторингу фінансів дасть змогу посилити оптимізацію системи планування, продуктивність праці, фінансову стабільність, підвищити рівень інвестиційної привабливості та ефективності документообігу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Живко З.Б. Фінансовий моніторинг підприємства: проблеми, безпека і специфіка діяльності / З.Б. Живко // *Фінанси України*. – 2010. – № 11. – С. 93–100.
2. Алексеенко Н.В. Направления развития системы стратегического мониторинга финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Н.В. Алексеенко // *Финансы, учет, банки; под общ. ред. П.В. Егорова*. – 2002. – № 7. – С. 87–92.
3. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг; пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
4. Задоя А.О., Ткаченко І.П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації / А.О. Задоя, І.П. Ткаченко // *Економічний вісник НГУ*. – 2005. – № 2. – С. 59–65.
5. Концептуальні засади моніторингу / В.К. Галіцин, О.П. Суслов, Н.К. Самченко // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 9. – С. 330–335.
6. Банковский портфель: книга банкира. Книга инвестора / Отв. ред. Ю.И. Коробов, Ю.Б. Рубан, В.И. Солдаткин. – М.: Соминтек, 1994. – 701 с.
7. Белоусов П. Оперативность и достоверность банковского мониторинга / П. Белоусов // *Банковское дело в Москве*. – 1998. – № 9. – С. 22–24.
8. Варьяш И.Ю. Банковская социология. Экспертные оценки в банковском деле / И.Ю. Варьяш. – СПб.: Альфа, 1999. – 256 с.
9. Елисеева И.И. Популярный экономико-статистический словарь-справочник / И.И. Елисеева. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 281 с.
10. Буткевич С. Фінансовий моніторинг в Україні: правова природа та перспективи розвитку / С. Буткевич // *Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис*. – 2012. – № 4. – С. 43–49.

11. Синюгіна Н.В. Фінансовий моніторинг у системі взаємодії різних суб'єктів господарювання (теоретичні аспекти питання) / Н.В. Синюгіна // Економіка розвитку. – 2009. – № 3(51). – С. 37–39.
12. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами / И.А. Бланк. – К.: Итем ЛТД; АДЕФ-Украина, 1996. – 534 с.
13. Сидоренко-Мельник Г.М. Організаційно-методичні засади фінансового моніторингу ділової активності підприємства / Г.М. Сидоренко-Мельник // Бізнес Інформ. – 2013. – № 11. – С. 372–376.
14. Ситник Г. Концепція побудови системи фінансового моніторингу на підприємстві / Г. Ситник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbv.gov.ua/portal/.../sytnyk.pdf.
15. Панкратьєва Є.В. Забезпечення проведення моніторингу фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств / Є.В. Панкратьєва // Наукові праці НДФІ. – 2013. – Вип. 4. – С. 132–145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2013_4_16.
16. Галіцин В.К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці: автореф. дис. ... д. е. н.: спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / В.К. Галіцин; Київський національний університет. – Київ, 2001.
17. Ключко Л.А. Фінансова стабільність банків та її визначальні характеристики / Л.А. Ключко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 143–150.
18. Молодоженя М.С. Моніторинг результативності інноваційної діяльності у торгівлі для потреб економічного управління підприємством / М.С. Молодоженя // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9–1. – Ч. 2. – С. 84–87.
19. Орлик О.В. Економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та методи забезпечення / О.В. Орлик // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: [кол. монографія]: у 2-х т. – Дніпропетровськ: Дробязко С.І., 2014. – Т. 2. – С. 176–182.